SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

Kaasrahastanud Euroopa Liit

Eesti tuleviku heaks

TÄISEALISE ISIKU HOOLDUS

Juhend kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöö ametnikule

2024

Sisukord

Sissejuhatus 3
1. Teenuse eesmärk, sisu ja sihtrühm 4
2. Teenuse korraldamine 4
2.1. Abivajaduse hindamine ja teenuse määramine 4
2.2. Hooldajatoetuse maksmine, sotsiaalmaksu tasumine, hoolduspuhkus 5
2.3. Teenuse peatumine, lõpetamine 6
3. Hooldav isik ja omastehooldaja 6
4. Kasulikku lugemist 7

Sissejuhatus

Juhend on koostatud SKA KOV nõustamistalituse poolt ESF projekti „Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine“ raames. Juhendi koostamisse on panustanud Eesti Puuetega Inimeste Koda.

Teenuse juhend on soovituslik materjal kohaliku omavalitsuse ametnikule eesmärgiga anda sotsiaalteenuse korraldamisel vajalikku tuge. Juhendis on kirjeldatud teenuse korraldamise protsess alates taotluse saamisest kuni teenuse lõppemiseni.

Enne juhendi lugemist on soovitatav tutvuda „Kohaliku omavalitsuse sotsiaalteenuse korraldamise üldjuhend ametnikule“, mis käsitleb üldiseid teemasid sotsiaalteenuste korraldamisel.

Kasutatud lühendid:

HMS – haldusmenetluse seadus

KOV – kohalik omavalitsus

PISTS – puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus

SHS – sotsiaalhoolekande seadus

SKA – Sotsiaalkindlustusamet

SMS - sotsiaalmaksuseadus

STAR – Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister

SÜS – sotsiaalseadustiku üldosa seadus

TLS – töölepinguseadus

Kasutatud mõisted:

Hooldaja – hooldatava nõusolekul KOVi poolt määratud hooldav isik.

Omastehooldaja – hoolduskoormusega inimene, kes hooldab oma pereliiget või lähedast, tehes seda väljaspool kutse- või ametlikku tööd

1. Teenuse eesmärk, sisu ja sihtrühm

Teenust osutatakse eesmärgiga võimaldada inimesel kõrvalabile toetudes võimalikult kaua hakkama saada kodustes tingimustes. Kohaliku omavalitsuse üksus seab isiku taotluse alusel hoolduse täisealisele isikule, kes vaimse või kehalise puude tõttu vajab abi oma õiguste teostamiseks ja kohustuste täitmiseks (SHS § 26 lg 1).

Puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel (PISTS § 2 lg 1). Oluline on märkida, et siinkohal ei ole puude all silmas peetud SKA poolt tuvastatud puude raskusastet.[1]

SHSiga ei ole sätestatud teenuse sisu ega hooldaja ülesandeid. Hooldaja ülesanded määrab KOV hindamise tulemusena vastavalt inimese abi- ja toetusvajadusele. Lähtuda tuleb esmajärjekorras hooldust vajavast inimesest, seetõttu on oluline kaasata teda puudutavate otsuste tegemisse.

Teenuse sihtrühmaks on täisealised inimesed, kes tulenevalt oma tervisseisundist, tegevusvõimest või elukeskkonnast ei saa iseseisvalt hakkama kõrvalabita kodustes tingimustes ning väljaspool eluruumi.

2. Teenuse korraldamine

Abi andmise korraldust reguleerivad sotsiaalhoolekande seadus (SHS), sotsiaalseadustiku üldosa seadus (SÜS) ja haldusmenetluse seadus (HMS).

Kohalikul omavalitsusel peab olema volikogu poolt kehtestatud teenuste osutamise kord, mis sisaldab vähemalt sotsiaalteenuse kirjeldust ja rahastamist ning selle taotlemise tingimusi ja korda (SHS § 14 lg 1). Korras ei tohi olla kitsendusi, mis takistavad teenuse saamist (nt SKA poolt tuvastatud puude raskusaste, ülalpidajate olemasolu). Samuti ei saa teenuse määramisel olla takistuseks hooldaja töötamine, alla 3-aastase lapse hooldamine või hooldatavaga ühises eluruumis elamine, eestkostjaks olemine. Hooldaja saab olla ka puudega inimene, kui tema puue ei takista tööülesannete täitmist. Igat juhtumit tuleb eraldiseisvalt hinnata. KOVi otsustada on, mitme hooldatava hooldajaks saab üks inimene samaaegselt olla.

2.1. Abivajaduse hindamine ja teenuse määramine

Abimeetme taotlemise protsess algab üldjuhul pöördumisega omavalitsuse poole. Pöörduda võib nii abivajaja ise, tema seaduslik esindaja või keegi, kes abivajajat märkab (lähedane, perearst, naaber, politseiametnik jt).

Taotluse võib esitada vormivabalt (HMS § 14 lg 1). Juhul kui KOV on kehtestanud taotlusele kindla vormi, tuleb tagada, et vastu võetakse ka muul viisil esitatud taotlused. Suuline sooviavaldus tuleb ametniku poolt protokollida (HMS § 14 lg 2).

KOVi kohustus on välja selgitada abi saamiseks pöördunud inimese abivajadus ja sellele vastav abi (SHS § 15). Abivajaduse väljaselgitamisel lähtutakse terviklikust lähenemisest inimese abivajadusele, arvestades tema toimetulekut ja ühiskonnaelus osalemist mõjutavaid asjaolusid.

[1] Riigikohtu otsus nr 5-18-7 https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/fail.html?fid=260729641

Abi andmisel tuleb KOVil valida abimeede, mis parimal moel vastab inimese tegelikele vajadustele ja tema suutlikkuse suurendamisele (SHS § 3 lg 1 p 2). Samuti tuleb sotsiaalteenuste osutamisel arvestada inimese tahet (SHS § 12 lg 1). Abimeetmete valimisel ei tohi välistada samaaegselt pakutavaid teisi sotsiaalteenuseid (nt sotsiaaltransport vms), mis aitavad inimese abivajadust katta.

Abivajaduse terviklik hindamine viiakse läbi kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja poolt. Hindamisprotsessi kaasatakse vajadusel teisi spetsialiste (nt tervishoiutöötaja jt). Hindamiseks on võimalik kasutada kõiki eluvaldkondi hõlmavat abi- ja toetusvajaduse hindamisvahendit.

Lisaks hooldatava abivajaduse hindamisele tuleb hinnata ka hooldaja sobivust. Hooldus seatakse ja hooldav isik määratakse hooldatava nõusolekul (SHS § 26 lg 2). Oluline on hinnata, kas teenust vahetult osutav isik saab reaalselt täita talle pandud ülesandeid. Hooldaja peab hooldatavale inimesele sobima ja tervisliku seisundi ning elukorralduse tõttu olema võimeline hooldaja ülesandeid täitma.

KOV üksus selgitab välja ka abivajavat isikut hooldava isiku toetusvajaduse, võttes arvesse tema tegelikku hoolduskoormust, toimetulekut ja ühiskonnaelus osalemist mõjutavaid asjaolusid (SHS § 15 lg 4). Selleks on võimalik kasutada hoolduskoormuse hindamisvahendit. Hooldaja hoolduskoormuse hindamine on vajalik, et välja selgitada, millised on hooldustegevused, neile kuluv aeg ning kuidas see mõjutab hooldaja enda toimetulekut, tervist ning võimalust olla kaasatud ühiskondlikku ellu hoolduse tagamise kõrvalt. Hindamine võimaldab välja selgitada, millist lisatuge või leevendust võib inimene vajada oma ülesannete täitmisel, et hooldussituatsioonis paremini toime tulla – nt nõustamist, koolitust, infot, toetavaid teenuseid, puhkust või rahalise toetuse vajaduse hindamist. Ühtsetel alustel hoolduskoormuse hindamine loob omavalitsustele ühtse praktika hoolduskoormusega inimestest ülevaate saamisel ning võimaldab korraldada vajalikke meetmeid, et osutada hoolduskoormusega inimestele vajalikku abi ja tuge.[2]

Abivajaduse hindamise tulemustest lähtuvalt tuleb kohalikul omavalitsusel teha otsus täisealise isiku hoolduse seadmise või sellest keeldumise kohta 10 tööpäeva jooksul alates nõuetekohase taotluse esitamisest (SÜS § 25 lg 1). KOV koostab haldusakti, milles määrab kindlaks hooldaja ülesanded (SHS § 26). Haldusaktis peab olema viide haldusakti vaidlustamise võimaluse kohta, tähtaja ja korra kohta (HMS § 57 lg 1). Kui KOVil on vaja pikemat aega kui 10 tööpäeva otsuse tegemiseks, siis tuleb taotlejale esimesel võimalusel teada anda eeldatavast otsuse tegemise ajast koos põhjendustega (HMS § 41).

KOVil on kohustus kanda STARi (SHS § 144 lg 1 p 3 ja 4):

- ✓ täisealise isiku hoolduse seadmise ja hooldaja määramise andmed;
- ✓ täisealise isiku hoolduse eest makstava toetuse taotlemiseks ja maksmiseks vajalikud andmed.

2.2. Hooldajatoetuse maksmine, sotsiaalmaksu tasumine, hoolduspuhkus

Seadusandja ei ole sätestanud, kuidas omavalitsus teenust peaks rahastama, kuid ei saa eeldada, et hooldaja täidab oma ülesandeid tasuta. Kohalik omavalitsus võib maksta hooldamise eest toetust, mille suurus sõltub omavalitsuse poolt kehtestatud tingimustest. Kui hooldaja koormus ei võimalda töötamise kaudu endale sissetulekut teenida, tuleb KOVil hinnata, milline on hooldaja majanduslik toimetulek. Sotsiaaltöötaja saab hooldajaid nõustada,

[2] Hoolduskoormuse hindamise metoodiline ja tehniline juhis Hoolduskoormuse hindamise juhis 2023.pdf (sotsiaalkindlustusamet.ee)

millised on nende õigused riiklikus sotsiaalkaitsesüsteemis (nt sotsiaalmaksu tasumine ja hooldajapuhkus).

Rahandusministri 31.12.2003. a määrusega nr 113 on kehtestatud Sotsiaalmaksu maksmise kord erijuhtudel. SMS § 6 lõikes 1^1 nimetatud isiku osas peab sotsiaalmaksu arvestust ja täidab vormi ESD puudega isiku hooldamise eest toetust maksev valla- või linnavalitsus.

KOV maksab hooldajatoetuse saaja eest sotsiaalmaksu kuumääralt olenemata hooldatavate arvust. Kui hooldajatoetust makstakse kahe erineva kohaliku omavalitsuse poolt, siis iga KOV peab maksma hooldajatoetuse saaja eest sotsiaalmaksu kuumääralt.

KOVil ei ole kohustust maksta sotsiaalmaksu hooldajatoetuse saaja eest järgmistel juhtudel:

- ✓ kui nimetatud isiku eest maksab samaaegselt sotsiaalmaksu riik (SMS § 6 lg 1);
- ✓ kui hooldajatoetuse saaja töötab;
- ✓ kui hooldajatoetuse saaja saab riiklikku pensioni või tal on tuvastatud osaline või puuduv töövõime.

Hooldajaks määratud täisealisel töötajal on õigus saada kalendriaastas kuni viis tööpäeva puhkust täisealise sügava puudega isiku hooldamisel (hoolduspuhkus) (TLS § 65^1 lg 1).

2.3. Teenuse peatumine, lõpetamine

Teenuse peatumise ja lõpetamise alused tulenevad SÜS § 18 ja § 19.

Täisealise isiku hooldus lõpetatakse, kui:

- ✓ inimese abivajadus on vähenenud ja ta ei vaja enam hooldust;
- ✓ inimese abivajadus on suurenenud ja vaatamata rakendatud abimeetmetele ei ole võimalik teda kodustes tingimustes enam aidata;
- ✓ teenuse saaja on kolinud teise KOVi;
- ✓ hooldatava surma korral;
- ✓ muul põhjusel.

Teenuse lõpetamine tuleb märkida STARis ja haldusakt kehtetuks tunnistada.

3. Hooldav isik ja omastehooldaja

Teenuse osutamisel lähtub hooldav isik inimese abivajadusest ja haldusaktist, kus on välja toodud hooldaja ülesanded. Hooldaja abistab inimest neis toimingutes, mida inimene ise ilma kõrvalise abita teha ei suuda, kuid mis on vajalikud igapäevaseks toimetulekuks.

Hooldaja on kohustatud:

- ✓ kasutama teenuse saaja vara, esemeid ja vahendeid heaperemehelikult;
- ✓ maandama võimalikud riskid (nt toidu valmistamisel on vaja jälgida toiduainete kõlblikkust);
- ✓ teavitama KOVi hooldatava abivajaduse muutumisest;
- ✓ teavitama oma tööle asumisest või töötamise lõpetamisest või pensioni saamisest;
- ✓ tagama hooldatava ohutus, kui ta võib oma tegevusega tekitada kahju iseenda või teiste inimeste elule, tervisele või varale;
- ✓ teavitama enda või hooldatava andmete muutustest, mis mõjutavad hooldajatoetuse maksmist;

- ✓ teavitama hooldamisega seoses tekkinud probleemidest, mis takistavad hooldamist;
- ✓ teavitama hooldaja või hooldatava tegeliku elukoha ja/või rahvastikuregistrisse kantud elukoha muutumisest.

Hooldaja ei ole hooldatava seaduslik esindaja, kui ta ei ole selleks ametlikult määratud.

Parema hoolduse tagamiseks tuleb KOVil hooldajat tema rollis toetada – korraldada hooldajatele suunatud teabepäevi ja koolitusi, nt isikuhooldustoimingud, ergonoomilised võtted, nahahooldus jne. Samuti tuleb jälgida, et hooldaja oleks piisavalt toetatud, et vältida tema läbipõlemist jm. Kohalikul omavalitsusel on otsustusõigus ja võimalus vajalike lahenduste leidmisel.

Sotsiaaltöötajal tuleb jälgida, kuidas hooldaja oma ülesannetes hakkama saab. Tähelepanu tuleks pöörata naabrite ja lähedaste ütlustele ning märkidele, mis viitavad füüsilisele vägivallale (verevalumid), majanduslikule vägivallale (hooldatava vara nt pangakaardi omavoliline kasutamine), vaimsele vägivallale (hooldatava rusutud ja murelik olek). Seetõttu on soovitav KOVis sisse viia regulaarne teenuse sisuline monitoorimine – teatud aja tagant võetakse ühendust hooldatavaga ja selgitatakse välja, kas hooldatava abivajadus on hooldaja poolt kaetud või vajab ta lisaks teisi toetavaid teenuseid.

Abivajaja lähedase hooldajaks määramisel tuleb KOVil kindlasti jälgida, et teenuse osutamine vastaks inimese tegelikule hooldusvajadusele, st hooldaja täidab neid ülesandeid, milles on kokkulepitud. Samuti tuleb KOVil rohkem tähelepanu pöörata omastehooldajate toetamisele teenuste kaudu ja võimalusel soodustada pereliikmete osalemist tööhõives. Kindlasti tuleb omastehooldajatele edastada vajalikku infot hoolekandekorralduse, samuti sotsiaalteenuste ja muu abi saamise võimaluste kohta. Hooldajatoetuse maksmine ei saa olla alternatiiviks inimesele teenuste pakkumisel.

4. Kasulikku lugemist

Omastehooldusest.ee

Täisealise eestkoste – Eestkostja teejuht (kohus.ee)

Õigusabi | Justiitsministeerium

Dementsuse Kompetentsikeskus

Näide praktikast - https://www.tallinn.ee/et/teenused/omastehooldaja-asendamine